

soddal talán azt akartad mondani, hogy elvégeztél mindent, ami Rád bízott. Elmondtál, megírtál, végigszenvedtél mindent, és már senkitől sincs szükséged sem hálára, sem elismerésre. Fogadd hát most mindezt el Attól, aki isteni ajándékként küldött el Téged nekünk erre a világra... A Te közbenjárásod segítsen tovább építenünk az ég és a föld közötti szolidaritás étoszát. Ne feledkezz meg mirőlünk...”

ÉLES MÁRTA

HÉLÉNE MONSACRÉ — JEAN-LOUIS SCHLEGEL: ISTEN LEGSZEBB TÖRTÉNETE

„Isten történetének legszebb lapjai még megírásra várnak?” — ezzel a kérdéssel zárul az a könyv, amely *Ki a Biblia Istene?* alcímmel jelent meg. A kötet külalakja alapján az olvasó sokmindenre számíthat, arra azonban nem, hogy lebilincselő, néhol viszont provokatív riportokat lel a fedél kissé avított képe és fölíratái mögött.

Szerzője két riportert-író, akiről a fordító (vagy a kiadó) sajnos nem közölt egy mondatot sem, így nem tudhatjuk meg, kik ők. Azt sem tudhatjuk meg, hogy a fordítás eredetijének mi volt a címe, és hogy hol jelent meg. Nem alapvető, de bosszantó hibái ezek a magyar kiadásnak. A kötet előszava azonban megfelelő tájékoztatást nyújt a három riportalanyról: Jean Bottéro asszirológusról, Mezopotámia és az egész ókori Közép-Kelet szakértőjéről, aki ezen a helyen a „Biblia Istenéről” nyilatkozik. Marc-Alain Ouaknin rabbi-ról, a talmudista írásmagyarázatban és a legmodernebb szövegértelmezési eljárásokban egyaránt jártas filozófusról, aki a „zsidók Istenét” állítja elénk. Végül a katolikus Joseph Moingt-ról, aki teológusként a legfrissebb tudományos ismeretek birtokában beszél a „keresztények Istenéről”. Mindhárman értő és elismert szerzői tudományterületüknek.

A riportok kérdésfelvetésének centruma a nyugati kultúrkört csaknem kétezer éve meghatározó olvasmánya, a Biblia. A beszélgetések a körül a probléma körül kristályosodnak, hogy mi a Biblia, és ki az az Isten, aki megjelenik benne? A történetiségben keresik a választ a ma emberének erre a kérdésére: „Mire szolgál az Isten”? Közérthetően szűkszavú, mégis nagyszabású aktualizálási kísérlet ez az írás, a riportalanyok óriási tudományos fölkészültségével a háttérben. Implicite fölvonulnak — többek közt — a régészet és az ókortudomány, a történet-kritikai elemzési mód-

szer és a posztmodern hermeneutika eredményei. E könyv a fáradtságos és súlyos vitákkal terhelt, több évszázados tudományos kutatásból csak a legutolsó megoldásokat és eredményeket látta, így — méreteihez képest kiváló ismeretterjesztő. Értéke még, hogy lapjain a riporterek szívósan faggatóznak kényes kérdésekről. Ennek ellenére is hűján maradjunk az egyértelmű vagy megnyugtató válaszoknak, mert lehet, hogy egyszerűen megválaszolhatatlanok.

A riportalanyok egyéni véleményét és nem a tudományos közélet vagy egy vallási közösség konszenzusát tükrözi néhány kijelentés, amely vitára ingerlő lehet, mint például Moingt szájából az, hogy leértékeli az áldozat, a feláldozott Krisztus, a megváltás, az eredendő bűn (192.) fogalmakat, majd rövidesen kijelenti: „Isten Fia azért vált emberré, hogy az ember saját magát üdvözítse...” (193.). Figyelmet érdemel még — többek közt — Ouaknin rabbi azon kijelentése, amellyel párhuzamba állítja a kereszténység szerint „emberré vált Istent” a zsidó kabbala szerint „szöveggé vált Istennel” (vö. 80-81.).

„Isten történetének legszebb lapjai még megírásra várnak?” — teszük föl a kérdést szerzői azt sugallva, hogy újabb bábeli kísérletnek vagyunk tanúi, amelyben a szerkesztő-riporterek új tornyot kívánnak emelni judaizmusból, katolicizmusból és történet-tudományból, szinkronba erőltetve olyan gondolkodási rendszereket, melyek lényegükben fogva különbözők. A párbeszéd természetesen elengedhetetlen, ám annak a kérdésnek a megválaszolását, hogy Isten mit adhat a mai embernek, jó lenne Rá hagyni. Ő mindenkor képes önmagát aktuálisá tenni, persze csak ha elhisszük, hogy gondja van ránk. (*Kairosz Kiadó*, 1998)

BASA VIKTOR

BABITS MIHÁLY BIBLIOGRÁFIA

Noha idővel változhat, mely szerzőket és írásokat olvassa, valamint értékeli az irodalmat kedvelők többsége, bizonyosnak mondhatjuk, hogy Babits életműve — ha belső hangsúlyai átrendeződnek is — mindenkor kikerülhetetlen része lesz kulturális hagyományunknak. S minthogy a tradíció itt nem jelentheti megmerevedett szokások tárházát, vagy megőrzött, ám világ- és önértésünk számára érdektelen rekvizítumok gyűjteményét, Babits Mihály munkásságáról mint megújulni, új értelmezésekre ösztönözni képes, ezáltal

tal a magyar irodalom mindenkori alakulását befolyásoló vagy meghatározó életműről kell szólnunk. Márpedig kétségtelenül látszik, hogy a szerzővel és szövegeivel való alapos foglalatosság során az olvasókat rendületlenül megszólító művek folytonos újraértékelésének kihívásával akkor lehet a leginkább szembenézni, ha ennek filológiai feltételei éppúgy adóttak, mint ahogy az értelmezői-irodalomtörténeti hagyománnyal való nyílt számvetés lehetősége is biztosított. Úgy vélem, a Stauder Mária és Varga Katalin összeállította, kivételesen alapos és terjedelmes, mégis áttekinthető és jól használható bibliográfia éppen ennek teremti meg (káprázatóan tág) keretét.

A vaskos, 8 403 hosszabb-rövidebb tétel felsorakoztató kötet három nagyobb részre tagolódik. Az első Babits Mihály saját, nyomtatásban megjelent műveinek részletes leírását adja; a bibliográfia az önálló kötetek és ismertetéseik, a periodikumokban publikált, illetve a közreműködőként jegyzett művek csoportjain belül időrendben halad előre. Ezt követi az interjúk és nyilatkozatok, majd az idegen nyelven, fordításban megjelent írások jegyzéke. A könyv második része a szakirodalom részletekbe menően alapos föltárása, ismét különválasztva a köteteket és az önálló tanulmányokat, esszéket. A bibliográfiai feldolgozás ezt követő, utolsó szakasza pedig a Babits Mihály-i életmű utóéletét veszi számba, például a hozzá írott verseket, a neki ajánlott köteteket. A szerkesztők munkáját dicsérendő: az eligazodást az önmagában is igen tanulságos név- és címmutató, a levelek mutatója, továbbá az segítő, hogy a tételekben — további adatok forrásoként — gyakorta találunk további tételekre utaló hivatkozásokat.

A filológiai kutatások és összegzések pontossága egyrészt előfeltétele az irodalom releváns történeti megközelítésének. A kötet szinte pótolhatatlan segítséget jelenthet például ilyen kérdéseken töprengve: valamely értekezők elsősorban mely Babits-művekről szólnak, avagy a különféle folyóiratok — akár a költő korában, akár később — milyen súllyal kötődtek, miképp viszonyultak a babitsi alkotásmóddhoz, világszemlélethez vagy hagyományhoz? Másfelől az ehhez hasonló kérdések fölvetése bizonyíthatja, hogy a legnemesebb értelemben vett filológia saját irodalomértésünk jellegére kérdez rá, vagyis arra adhat — remény szerint — lehetőséget, hogy a Babitsról való gondolkodás a gazdagon sokszínű tradíció fényében új lendületet és még összetettebb mintázatot nyerjen. A Ba-

bits Mihály Bibliográfia nem csupán könyvészeti szempontból érdemel tehát figyelmet és elismerést, de új utakat nyithat mind a Babits-kutatás, mind a Babits-olvasás számára. (*Argumentum-Magyar Irodalom Hálóza-MTA Irodalomtudományi Intézete*, 1998)

BENGI LÁSZLÓ

KLANICZAY GÁBOR: AZ URALKODÓK SZENTSÉGE A KÖZÉPKORBAN

A középkorban az uralom gyakorlatát a szakralitással kapcsolták össze, illetve támasztották alá. A királyok hatalmukat, beiktatásukat Istentől származtatták, s fogadalmuk szerint országuknak tükröznie kellett az égi ország szent rendjét (hierarchia). A forma hasznosnak bizonyult: a legtöbb cselekvésnek volt egy égi mása, az emberek a természetfölötti felé nyitott világban éltek. Aki a földi világban megtalálta a helyét és itt jól végezte munkáját, teljesítette világi küldetését. Egy ilyen társadalomban természetes, hogy az embereknek szüksége volt a példaadó, szent vezetőkre, akik közvetítettek ég és föld között. A szentek között is különleges megbecsüléssel bírtak a uralkodói dinasztiákból származó szentek. A szent uralkodók a természetfölötti erővel való különleges kapcsolatukkal biztosíthaták a reájuk bízott ország jólétét, uralmuk vallásosan legitimalizálódott az uralkodói dinasztikus szentség újonnan megjelenő gondolatkörével.

Klaniczay Gábor számos publikációt jelentetett meg a keresztény szentekkel kapcsolatban, több szempontból is megvizsgálva a témát. Jelen könyvét néhány éves kutatómunka után, tizenkét évvel ezelőtt kezdte el írni, így most az olvasó egy rendkívül precízen megszerkesztett, nemzetközi összehasonlító témával foglalkozó történelmi munkát vehet a kezébe, amely valószínűleg a külföldi összehasonlításokat is ki fogja állni. A szerző könyve mindenekelőtt tudományos igényvel megírt mű. A bevezetőben kerekén hűsz oldalon tárgyalja témájának magyar és külföldi irodalmát, alaposan vázolja ezzel az előzményeket.

Az ókori (elsősorban egyiptomi, hellén, római), isten-király bemutatása után, a kereszténységben szintetizálni és újraértelmezni látja az antik uralkodói kultuszok hagyományait, rámutatva arra is, hogy már viszonylag korán megjelenik a *miles Christi* (lásd pl.: keresztény mártírok) saját szakrális presztízse,